

NSR vágaprográmma 2009–2013

NOROGA SÁMIID RIIKKASEARVVI BIRRA

Norgga Sámiid Riekkasearvi (NSR) lea sámi válдоorganisašuvdna mii aktiivvalaččat doaimmaha kultur-, servodat- ja čuvgehusbargguid iežas báikkálaš servviid bakte, ja searvá sámediggeválggaide. NSR čohkke sápmelaččaid buot guovlluin, ealáhusain ja beroštusjoavkkuin bargamis dan ovddas mii sápmelaččaide oktiibuot lea ávkkálaš.

Vuođđudeami rájes 1968 lea NSR buot sápmelaččaide leamašan molssaeaktun loktemis sámivuođa oidnosii sihke norgga ja riikkaidgaskasaš servodagas. NSR lea 40 jagi leamašan guovddázis huksemis ja ovdánahttimis sámi servodateallima ja kultuvrra. NSR:s lea leamašan jođihangoddi Sámedikkis ásaheami rájes gitta 2007 čavčča radjái. 2007 čavčča NSR gávnnašii dárbbaslažžan sámediggeráđđái ohcat luohanlobi. NSR lea dál stuorimus opposišuvdnajoavkun Sámedikkis.

Čuovvovaš Sámedikki presideanttat leat ovddastan Norgga Sámiid Riekkasearvvi:

- Ole Henrik Magga, Guovdageaidnu (1989–1997)
- Sven-Roald Nystø, Divttasvuotna (1997–2005)
- Aili Keskitalo, Guovdageaidnu (2005–2007)

2009 sámediggeválgii lea Norgga Sámiid Riekkasearvvi 2008 riikkačoahkkin välljen Aili Keskitalo NSR presideantaevttohassan.

NSR BOAHTTEÁIGGIJURDDA: EALLINFÁMOLAŠ SÁPMI

NSR boahhteáiggejurdda lea girjás ja eallinfámolaš sámi servodagat. Mii bargat rabas ja fátmasteaddji ođđaáigasaš sámi servodagaid ovddas gos olmmošárvu, persovnnalaš ovdánanvejolašvuođat ja aktiivvalaš searvan servodathukseami deattuhuvvo. NSR háliida ovdánahttit árvvuid nugomat ovttárvosašvuođa, dásseárvvu, solidaritehta ja álbmogiid gaskkas ráfálaš ovttaseallin. Mii háliidit seailluhit ja ovdánahttit daid kultuvrralaš báhkkodanhámiid ja árvoipmárdusaid máid min servodateallin ovddasta. Danin lea dehálaš joatkit ovdánahttimis sámi guovlulaš ovttasbarganhámiid, nugomat šiehtadusaid, fierpmádagaid ja deaivvadanbáikkiid. Sihke árbevirolaš ja ođđaáigasaš ássanminstara, rádjerasttildeaddji bealis, berre fátmastit.

Davviguovlluid ovdáneapmi iešguđege arktalaš riikkain dagaha mánggaid hástalusaid eiseválddiide, ásaheami ja siviila servodahkii davvin. Dát guoská nugomat dálkkádatrivdamiidda, riikkaid iešmearridanáigumušaide ja suodjaluslaš, ekonomalaš, politihkalaš ja biras- ja valljodagaid dorvvolašvuođaide, valljodatávkkástallamiidda ja fievrrideapmái, guovlulaš rádjerasttildeaddji ovttasbargui ja álgoálbmogiid sajjadaga daid stáhtain gos sii orrot, go guoská vuoigatvuođaide ja muđui servodatpolitihkii. Danin ferte ovdánahttit álbmoga máhtolašvuođa, gelbbolašvuođa ja coavcci dákkár hástalusaid dustemis.

Vuođđun boahttevaš sámi kultuvrra ja eallingeainnus lea maiddá ahte bures hálddaša birra, valljodagaid ja kulturmuittuid. Min áigumuššan lea doaimmahit ceavzilis biraspolitihka ja aktiivvalaš kultursuodjalanpolitihka mii dáhkida boahttevaš luonddu- ja

kulturvuođu, ja ahte buot valljodatávkkástallan čađahuvvo nu ahte ii goarit boahttevaš buolvvaid birgejumi.

Sierra álbmogin sápmelaččain lea iešmearridanvuoigatvuohta. Dát mearkkaša vuoigatvuođa ja geatnegasvuođa ovdánahttimis sámi servodagaid, dákko bakte hálddašit iežaset luondduvalljodagaid, mearrideames iežaset ekonomalaš ja sosiála ovdáneami ja ahte sis lea vuoigatvuohta ásaheames ja ovdánahttimis iežaset servodatásahusaid.

Seammás leat sápmelaččat riikkalaččat dan riikkas gos orrot. Dan olis leat sápmelaččain sihke vuoigatvuođat ja geatnegasvuođat searvat ovdánahttimis min oktasaš servodagaid ovttas servodaga eará álbmogiiguin. Seammás leat sihke sápmelaččain ja eará riikkalaččain ollu oktasaš hástalusat servodatovdánahttima oktavuodas. Dán olis deattuhuvvo ahte dárbbášuvvojit buori ovttasbargočovdosat mas sámi álgoálbmotvuoigatvuođat leat vuođđun. Danin áigu NSR bargat dan badjelii ahte lágat ja eará doaibmabijut main ulbmiliin lea vuhtiiváldit sámiid vuoigatvuođaid ja beroštumiid, buorebut dohkkehuvvojit stuoraservodagas.

Sámit ássat biedgguid, ja leat sámi gilážat – sihke rittus ja siseatnamis – mat árbevirolaččat leat sámi servodaga, kultuvrra- ja ealáhusdoaimmaid guoddit. NSR háliida nannet sámi báikkálaš servodagaid vuolggasadjin sámi árvvuide ja servodatovdáneapmái. Eanet ahte eanet ásaiduvvet dahje bajásšaddet gávpogiin ja čoahekkebáikkiin. Lea dehálaš sidjiide ge addit sámi eallinvuođu, sihke kultuvrralaččat, sosiálalaččat ja dienasláhkái. Dustemis hástalusaid rievdi ássanminstara olis de lea dehálaš doaibma ovdánahttit bargosajiid nuoraide geain lea alla gelbbolašvuohta ja earenoamážiid lámččet nissonbargosajiid sámi guovlluin.

Mis lea vuođđudeaddji vuoigatvuohta – ja iehčanas ovddasvástádus – ovdánahttimis ja gaskkusteames máhtolašvuođa iežamet ja min birra. Min vuorasolbmui lea earenoamáš sajádat sámi máhtolašvuođaguoddin, giellaguoddin ja árvvuid gaskkusteamis. Vuoras sápmelaččat leat dehálaš resursan ja gaskavuodadoallin buolvvaid gaskkas ja guovddážis sámi servodathuksemis.

NSR bargá ovttastahttimis árbevirolaš máhtu dieđalaš máhtuin ja nu sihkkarastit sámi servodagaid ođđaáigasaš gealboservodahkan. Skuvla sámi guovlluin lea dehálaš árvvuid, máhtolašvuođa ja guottuid gaskkusteames ja nu lámččet buoremus vejolašvuođa šaddamis aktiivvalaš oasálastin sámi servodagas. NSR bargá sámi skuvlla ovddas mas lea alla kvalitehta ja gos sámi mánát ja nuorat ožžot buoremus lági mielde heivehuvvon sámi oahppofálaldagaid. Sámi mánáide ja nuoraide galget ge danin leat ođastuvvon ja áigeiguovdilis oahpponeavvut olámuttos. Mii bargat dan badjelii ahte buot sámi mánáin ja nuorain galgá leat oktagaslaš vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegeielas ja sámegeilli.

Sámegeiella lea okta dain deháleamos cakkiin sámi servodagas. NSR bargá giellahtanuššama ovddas mii galgá sihkkarastit ahte buot sápmelaččain leat giellageavahanbáikkid, sámi bálvalusfálut ja vejolašvuođaid geavahit iežaset giela. Sámegeiella galgá seailuhuvvot ja nannejuvvot eanet giellageavaheddjiid bakte ja sihkkarastimis ahte sámegeiella leavvá. Lea dárbbun oáčuhit eanet ja ulbmillaš giellapolitiikka ja nu oáčuhit eanet sápmelaččaid geat hupmet ja čället sámegeiela.

NSR bargá nannet sámi ealáhusaid vai bargahusa ja árvoháhkama vuođđun leat sámi eavttut nanaguoddevaš rámma siskkobealde. Ođasmuvvi ja nohkavaš luondduriggodagat Sámis leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuođđun. Guolásteapmi, boazodoallu, eanandoallu,

meahcásteapmi ja dain lotnolasvuodát ovddastit ealáhusaid mat maiddáa leat nana sámi kulturguoddit. NSR háliida ain daid nannet nu ahte leat sámi servodateallima vuodđun. Seammás berre maiddáa láchččet ealáhus- ja servodatovdánahttima nu ahte sámit ieža proaktiivvalaččat, ja iežaset sávaldagaid ja dárbbuid vuodul, sáhttet ávkkástallat daid vejolašvuodaid maid luondduriggodat boahthevaš industriála ávkkástallan sáhtta dagahit. Dát berre dahkkot nu ahte min servodagat ain bisuhuvvojit ealli servodahkan maiddáa maŋŋil go nohkavaš luondduriggodagat leat nohkan. Dákkár valljodatávkkástallanvuogit galget boahit ávkin sámi servodagaide ja nannet báikkálaš, guovlulaš, riikkalaš ekonomiija.

NSR oaivvilda ahte oktavuodas rastá rájaid lea dehálaš mearkkašupmi árbevieruid seailluheames ja šláddivuodas sámi servodagas. NSR mielas berre danin buorebut láchččet vejolašvuoda rádjerastildeaddji ovddasbarggu nannet áššiin mat gusket sámegilli, sámi kultuvrii ja servodagaide. Mii bargat oazžut rádjerastildeaddji sámi organiserema. Dát berre leat okta dain deháleamos mihttomeriin Davviriikkaid sámekonvenšuvnnain.

Solidaritehta lea guovddáš doaba NSR politihkas. NSR áigu bargat ovddidit rasistavuostálasti guottuid ja dohkkeheami homofiliija seahtus. NSR háliida guottuidhábmjeaddji barggu, dieđuid ja gealbudahttindoaimmaid bakte caggat sosiála, sohkabeali, čearddalaš ja politihkalaš vealaheami. NSR oaivvilda ahte nissonolbmui ja dievduin galget leat seamma iešovdánahttin vejolašvuodát, oahpu gazzamis ja fidnodoaimma válljemis, ja galget lea seamma vejolašvuodát váikkuhit servodatovdáneami.

Riikkaidgaskasaš solidaritehta lea dehálaš danin go dat nanne buot álgoálbmogiid boahteáiggi eavttuid. Sámit sáhttet, ovtas guovddáš eiseválddiiguin, váikkuhit buoridit eallineavttuid eará álgoálbmogiidda eará guovlluin máilmmis. NSR sávvá nana beroštumi ja searvama riikkaidgaskasaš álgoálbmotovttasbargui danin go oaidnit dárbbaslašžan oahppat guđetguimmiideamet vásihusain, sihke gaskavuodaid ektui guovddáš eiseválddiide ja vuoigatvuodagažaldagaid ektui, muhto maiddáa stuorit máilmmiviidosaš oktasašhástalusaide oktavuodas nugomat geafivuoda, dearvvašvuodagažaldagaid, oahpahusvejolašvuodaid, dálkkádatrivdamiid ja nuoskkidemiid birra.

1. OAHPAHUS, DUTKAN JA DUOĐAŠTEAPMI

NSR áigu bargat dan badjelii ahte oahpahusvuogádat vuhtiiváldá sámi ohppiid ja sámi servodagaid dárbbuid. Min ulbmilin lea sihkarastit ahte dát lea guovddášis olles sámi oahpahusvuogádagas. Sámi ohppiin lea vuoigatvuoha oazžut oahpaha sámi fáttáin ja sámegilli. Buot oahppit galget oahppat sámi dilálašvuodaid birra. NSR bargá ollislaš sámi oahpahuspolitihka ovddas rádjerastildeaddji ovtasbarggu nannemis plánabarggu ja oahpponeavvovdánahttima oktavuodas. Sámi oahppit geain leat sierranas dárbbut galget oazžut láchčojuvvon oahppofálaldaga ja sierranaspedagogalaš veahki mas sámi árvvut leat vuodđun.

NSR oaivvilda ahte skuvllaid ja mánáidgárddiid fysalaš birrasat berrejit ollášuhttit plánagáibádusaid. Buot sámi mánáin galgá leat juoga sámi masa dorvvastit – beroškeahhtá guđe riikaoasis sii orrot. Oainnusindahkamis sámivuoda árgabeaivválaš dilis mánáidgárddiin ja skuvllain, šaddá jáhkkimis sámivuoha árgabeaivvis lunddolaš oassin maiddáa eará mánáide Norggas.

Sámi ohppiide ja oahpaheddjiide galget ođastuvvon oahpponeavvut leat olámuttos juohke fágas juohke klássas olles oahpahuovuogádagas. Dáhkideames buohkaide oahpahusa áigu NSR bargat dan badjelii ahte oahpahu fállojuvvo diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiija bakte jus eai gávdno oahpaheaddjit.

NSR háliida systemáhtalaččat vuoruhit rávisolbmuid oahpahusa sihke dábalaš oahpahuovuogádaga ja sámi oahppolihtuid bakte. NSR áigu bargat ovdánahttit sámegiela gealbobbirrasiid ja nannet dutkama sámi guoskevaš fáttáin. NSR oaivvilda ahte sámi dutkanbiras galgá ovdánahttojuvvo nu ahte lea aktiivvalaš oassin servodatovdánahttimis. Sámi árbediehtu berre leat lunddolaš oassin sámi dutkama ja dieđalašvuoda máhttovuođu. Dát máhttovuođu galgá ovtta oarjemáilmmi dutkamiin dudjot vuodu sámi guovlluid luondduriggodagaid hálddašeamis.

Mánáidgárdi

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- oktagaslaš vuoigatvuohta oazžut sámi mánáidgárdesaji nannejuvvo láhkamearrádusa bakte
- suohkanlaš eiseváldit ásahit eanet sámi mánáidgárdesajiid
- oahpahit eanet ovdaskuvlaoahpaheddjiid geain lea sámegiela ja kultuvrralaš gelbbolašvuohta
- sámegiela mánáidgárddiide juolluduvvo stuorit doarja.

Vuođđoskuvla

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- sámi mánáid vuoigatvuohta oazžut oahpahusa sámegiela ja sámegillii ollásuhttojuvvo
- ođastit oahpahu slága dainna áigumušain ahte addit sámi mánáide oktagaslaš vuoigatvuođa oazžut oahpahu sámegillii
- sámegiela oahpahu rámmaeavttuid berre nannet dakko bakte ahte oahppit ožžot oahpahu sin gielladási ektui
- gaskkustit sámi árbevieruid, giela ja árvvuid ollislaš oahpahuovuogádaga bakte
- oahpahu heivehuvvo neahttavuđot oahpponeavvuid bakte ja ásahuvvo oktasaš oahppovuodu buohkaide
- ovdánahttit oahpahanmálliid ohppiid váste geain lea sámegiella nubbingiellan vai dat oahppit šaddet doaibmi guovttegielagat
- láchčtet vejolašvuoda sámi skuvllaide čađahit rádjerasttildeaddji ovtta barggu
- ásahit ortnegiid man bakte eanet sáhtá geavahit giellabargiid, áinnas geavahit vuorraset olbmuid resursaolmmožin sámegiela ja árbedieđu oahpahu čađaheamis
- sámi earenoamášpedagogalaš doarjalusa berre nannet
- dáhkidit SAÁO:i ja kultuvrralaš skuvlálávkii sámi sisdoalu.

Joatkkaoahpahu

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- ođastit oahpahu slága vai sámi oahppit ožžot vuoigatvuođa oazžut oahpahu sámegillii
- ovdánahttit Sámi joatkkaskuvllaid vai šaddet sámi joatkkaoahpahu našunála resursa- ja gealboguovddážiin
- guovlulaš joatkkaskuvllat, ovtta ráđiid fylkkasuohkaniiguin, huksejit sámi sisdoalu iežaset fágafálaldagaide

- o sámi ohppiide buot sámi giellaguovlluin ásahuvvo joatkkaoahpahpahusfáladat
- o ovddasvástádus hálldašit sámi joatkkaskuvllaid sirddihuvvo Sámediggái
- o fágaoahpahusfálaldat boazodoalu-, duoji-, buohtalasealáhusa- ja luondduávkkástallansurggiin nannejuvvo ja sihkkarastojuvvo
- o stipeandaortnet ohppiid várás geain lea sámegiela fágasuorggis árvvoštallojuvvo dainna áigumušain ahte nannejuvvo ovddasguvlui
- o sámegiella vuosttaš- dahje nubbingiellan joatkkaskuvllas galgá addit lassi oahppočuoggáid go ohcá saji alit ohppui
- o galget čohkkejuvvo dieđut sámi skuvla-/lohkanfálaldagaid ja stipeandaid birra sámi ohppiide/studeanttaide ja galget almmuhuvvot vilbli.no ja utdanning.no neahttasiidduin
- o ásahuvvo rádjaraštildeaddji ovttasbargu joatkkaskuvlla dási oahpahusásahusaid gaskkas
- o čielggaduvvojit ja álggahuvvojit doaimmat mat eastadivčče sámi nuoraid heaitimis joatkkaskuvllas árabut, omd. bisuhit verddebearašortnega.
- o rámmaeavttuid sámegiela oahpahus berre nannet vai oahppit ožžot oahpaha sin gielladási ektui.

Rávisolbmuidoahpahus

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- o ahte ráhkaduvvo sierra sámi rávisolbmuidoahpaha plána, mii fáttmasta dárbbuid kártema, ovddasvástádusa ja bargujuogu sápmelaččaid rávisolbmuidoahpahas
- o rávis sápmelaččaid vuoigatvuohta oažžut sámegiela oahpaha sihkkarastojuvvo lágaid ja ruhtadanortnegiid bakte
- o sámi joatkkaskuvllat, suohkanat ja sámi oahppolihtut ožžot ekonomalaš resurssaid láchčit rávisolbmuidoahpaha ja kursafálaldagaid mat leat heivehuvvon sámi servodahkii ja ealáhusdoibmii
- o ásahuvvo fierpmádat daid váste geat barget sámi rávisolbmuidoahpahasain
- o sámi rávisolbmuidoahpaha lokten ovdánahttojuvvo ja deattuha eanet aktiivvalaš giellageavaheddjiid.

Oahpponeavvut

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- o bargu ovdánahttit oahpponeavvuid heivehuvvon sámi ohppiide nannejuvvo lassi juolludemiid bakte
- o ovdánahttojuvvojit eanet pedagogaš veahkkeneavvut mat galget geavahuvvot sámi mánáidgárddiin
- o digitála oahpponeavvut ja fádágihppagat vuoruhuvvojit
- o láchčojuvvo vejolašvuohta luvvet oahpaheddjiid oahpahusbarggus vai sáhttet ovdánahttit oahpponeavvuid
- o ovdánahttit ja árvvoštallat resursaskuvlaortnega sámi oahpponeavvobuvttadeamis.

Alit oahppu ja dutkan

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- o rekruttet sámi dábálaš - ja ovdaskuvlaohppui, earret eará stipeandaortnegiid ja lávdaduvvon oahppofálaldagaid bakte
- o eanet válljejit alit oahpu sámegiela, buoret oahppofálaldagaid ja stipeandaortnegiid bakte
- o gávdnojit lassi- ja joatkkaoahppofálaldagat heivehuvvon sámi skuvllaid dárbbuide,

- nugo mat giellametodihka, gáiddusoahpahas- ja oahpponeavvopedagogihka
- o máhtolašvuohta sámi dilálašvuođaid birra galgá leat oassin ámmát- ja vuođđooahpuin buot allaskuvllain ja universitehtain
- o gávdnojit buorit ruhtadanortnegat sámi dutkaman várás, ja ahte dutkanehtalaš bargu nannejuvvo
- o ásausat main lea ovddasvástádus ja doaimmat sámi alit oahpu ja dutkama suorggis nannejuvvojit ja movttidahttojuvvojit ovttasbargat
- o Sámi allaskuvla ovdánahttojuvvo sámi universitehttan
- o duođaštuvvon sámi árbediehtu dohkkehuvvo dutkama vuođđun ja seamma ládje go earáge dutkan dohkkehuvvo hálddašeami vuođđun.

2. GIELLA

Sámegiella lea vuođđogeadgi sámi servodagain ja giella sisttisoallá min kultuvrra, máhtolašvuođaid ja min árvvuid. NSR mielas lea sámiid vuoigatvuohta oahppat ja ovdánahttit eatnigielaset vuođđudeaddji vuoigatvuohta. Ollu sámit leat bajásšaddan sámegiela haga, ja earát leat bajásšaddan eaige oahppan lohkat ja čállit sámegiela. NSR áigu láchččet vejolašvuođa buot sápmelaččaide oahppat sámegiela, sihke njálmálaččat ja čálalaččat. Dát galgá dahkkot rávisolbmuid oahpahasu loktema oktavuodas. NSR oaivvilda ahte bargu sihkarastit ja ovdánahttit sámegiela berre leat okta dain deháleamos vuoruhansurggiin ovddasguvlui. Iešguđet sámi gielain leat iešguđetlágan hástalusat ja lea danin dehálaš hábmet doaibmabijuid nu ahte dat sáhttet seailut ja ovdánahttojuvvo. NSR áigu bargat ulbmillaš giellapolitihka ovddas mii vuhtiiváldá iešguđetge dárbbuid jus galgá sihkarastit seammaárvosaš giellafálaldaga. Earenoamážit lea dehálaš ángiruššat daid guovlluin gos sámegiella ja vártnuhis dilis, nugomat skoaltasámi, lullisámi, julevsámi ja bihtánsámi giellaguovlluin.

NSR bargá sihke politihkalaččat ja geavatlaččat seailuhit, nannet ja ovdánahttit sámegiela. Mii háliidit láchččet gielalaš šláddivuođa, earret eará sámi giellabarggus vuoruhit sámegiela suopmaniid normerema ja viidáseappot ovdánahttima. Mánát ja nuorat galget oazžut nannoset máhtu sámi giellašláddivuođa birra.

NSR oaivvilda ahte giellageavaheaddjit ja earenoamážit giellaguoddit leat áibbas dehálaččat giela seailuheamis. Giellaguoddit leat sii gain lea eatnigiella ja vuosttašgiella dan gielas mas leat giellaguoddit. NSR atná diehttelassan ahte sámegiela njálmálaš ja čálalaš geavaheapmi láchččojuvvo almmolaš ásausain daid guovlluin gos sámelága giellanjuolggadusat leat fámus. NSR áigu bargat dan badjelii ahte sámi giellabarggu organiseren, ruhtadeapmi ja rollajuohkin čielggaduvvo.

Lea dehálaš oainnusindahkat sámegiela, ja lasihit sámegiela geavaheami iešguđet dásiin. NSR bargá dan badjelii ahte láchččojuvvo vejolašvuohta geavahit sámegiela diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiija ektui, vai nuorat buolva bajásšaddá sámegielain doaibmi giellan buot surggiin. NSR háliida bargat vai sámegiella eanet geavahuvvo almmolaš oktavuodain.

NSR bargá maiddá oazžut sámegiela geavahuvvot dutkangiellan ja máhtolašvuođa gaskkusteamis. Min áigumuššan lea váikkuhit dasa ahte šaddá eanet dutkan ja máhtolašvuođaovdáneapmi sámegiela geavaheami ektui.

Giellaoahpahus

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- o oahppit galget oažžut giellaoahpahusa heivehuvvon dan giellahápmái masa sii gullet
- o sámi giellaguovddážiidda láchčojuvvo vejolašvuohta álggahit eanet gielladoaimmaid
- o vuoruhit rávisolbmuidoahpahusa loktema ja earenoamážit deattuhit sáme giela
- o gielladikšun ja sáme gielat fágatearpmat ovdánahttin vuoruhuvvo.

Sáme giella almmolašvuođas

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- o láchčojuvvo vejolašvuohtan sáme giela geavahit go lea oktavuota almmolaš ása husaiguin
- o ása huvvo sáme giela bearráigeahččanásahus mii ea.ea. galgá bearráigeahččat ahte sámelága giellanjuolggadusat čuvvojuvvojit
- o sámi giellabarggu boahhtevaš organiseren, ruhtadeapmi ja rollajuohkin guorahallojuvvo ja čielggaduvvo, ja árvvoštallat ása heames iehčanas stáhtalaš ása husa
- o ođđa giellaguovddážat ása huvvojit ja ovdánahttit dálá giellaguovddážiid
- o dássidit sáme gielat ja dárogielat báikenammat sámi guovlluid luoddagalbbain ja kárttain
- o buot almmolaš visttit sáme giela hálldašanguovllus galbejuvvojit sáme gielli
- o láchččet vejolašvuođa geavahit sáme giela ođđaáigasaš gulahallanvuogádagain
- o viidáset ovdánahttit risten.no ja divvun.no neahttabáikkiid
- o dutkit ávžžuhuvvojit geavahit sáme giela dutkangiellan
- o suopmanerohusaid ja sátneriggodaga normeren sámi suopmaniin vuoruhuvvo
- o láchčojuvvo eanet dutkan gielalaš ealáskahttima birra
- o láchčojuvvo eanet dutkan das movt sáme giela oahppá vuosttaš- ja nubbingiellan
- o fágalaš bargu giellahistorjja ja báikenammadutkama oktavuodas vuoruhuvvo.

3. KULTUVRA

Kultuvra lea searvevuohta mas leat servodaga jurdagat, árvvut ja norpmat ja maid háliida seailluhit boahhte bulvii. NSR háliida nannet, seailluhit ja ovddidit sihke ođđaáigasaš ja árbevirolaš sámi kulturdieđu. NSR háliida árvvosmahttit sámi kultureallima ovdánahttima ja dakko bakte ása heames eanet kulturbargosajiid. Ealli ja ceavzilis sámi báikegottit ja árbevirolaš ealáhusat leat dehálaš oasit sámi kultuvrra buvttadeamis. Duoji ferte áimmahuššat sihke dehálaš kulturguoddin ja sámi ealáhussan.

Dáiddašiehtadus gaskal Sámedikki ja Sámi dáiddaráđi lea ása huvvon vai dáiddarat iežaset vuoruhemiid bakte leat mielde mearrideamen movt nannet sámi dáidaga. Dát mearkkaša ahte dáiddarat leat mielde mearrideame vuoruhemiid ja NSR háliida nannet dáiddašiehtadusa sámi dáidda ángiruššama reaidun.

Lea dárbbun ahte buot ahkásaš sápmelaččaide gávdnojit sáme gielli čállojuvvon girjjit, dattege berre ángiruššat dustet bajásšaddi buolvva sáme gielat girjjálašvuođa dárbbu. Sámi girjjálašvuohta berre ođasmahttojuvvo vai duste dálá sáme gielat lohkiid gáibádusaid. Lea dárbbu ahte eiseválddit ain jotket doarjut sámi girjjálašvuođa buvttadeami ja juogadeami danin go lohkitjoavku ii leat nu stuoris.

Sámi musihkka ja juoigan leat guovddáš sámi kulturilbmaneamit. Musihkka njeaidá rájáid ja ásaheames oktavuodaid gaskal kultuvrraid ja olmmoščearddaid. Lea dehálaš lágideit musihkkii ja luohtái buori ovdánanvejolašvuodaid.

Sámi festiválat leat dehálaččat sámi dáidagii, kultuvrii ja duodjái, ja leat maid dai dehálaččat sámi identitehta ovdánahttimis ja ásaheames ipmárdusa sámi gažaldagaide. Lassin dása festiválain sámi dáiddárat ja neavttárat ožžot vejolašvuoda doaimmahit ja ovdánahttit dáiddalašvuodaset.

Sámi lávdedáidda lea vuodđocaggi sámi kultureallimis. Fridnja teáhterjoavkkut ja Áarjelsaemien Teatere / Lullisámi Teáhter leat riggohtahtán sámi teáhtereallima, seammás go Beaivváš Sámi Teáhtera lasihuvvon gierdomátkkošteapmi ja ollu ođđa teáhterbihtáid buvttadeapmi dagaha ahte eanet olbmot oahpásmuvvet sámi teáhterii. Beaivváš Sámi Teáhteris lea maid dai dehálaš doaibma go gaskkusta sámi lávdedáidaga Sámis ja riikkaidgaskasaš oktavuodain. Lea dárbašlaš ovdánahttit ja kvalitehtaččat dárkkistit buot beliid sámi lávdedáidagis, oahpahusa ja buoret buvttadanvejolašvuodaid ángiruššamiin. NSR oaivvilda ahte teáhterfálaldat heivehuvvon mánáide ja nuoraide leat dehálaš návccastansuorggit ovddasguvlui.

Visuála dáidda berre leat olbmuide olámuttos. NSR bargá danin sihkkarastit ahte dáidda juogaduvvo nugomat ortnegiid bakte mat movttiidahttet johttičájáhusaid ovdánahttima. Dása lassin lea maid dai dárkun láchččet visuála dáidagii vejolašvuoda ain fágalaččat ovdánit man dahká sámi dáiddaoahpahusa ásaheami bakte.

Multimediaid bakte nugomat filmmain TV:in ja interneahain olaha viidát gehččiide/lohkkiide. Filbmadáidda čađat ovdána dakko bakte go vuoruhit sámi filbmafestiválaid ja bargu máid sámi fágačeahpit leat dahkan dán oktavuodas. NSR háliida dáhkidit sámi filbmafágalaš birrasiid ásaheami. Nannemis sámi filbma ja TV-buvttadeami de sáhtta maid nannet sámegeala ja viiddis máhtolašvuoda ja kulturgaskkusteami sámi dilálašvuodaid birra.

Nana sámi falástallandoaibma lea dehálaš identitehtafáktoriin nuoraide, mii sakka dovddaha oktavuoda oktasaš árvvuide ja norpmaide. Lea dehálaš ahte leat báikkit gos miehta Sámi sápmelaččat sáhttet deaivvadit falástallandoaimmaide ja gilvvuide. NSR áigu leat láidesteaddjinn addit sámi falástallan- ja nuoraidserviide vejolašvuoda bargat oktasaš falástallamiid ja falástallanfágalaš gažaldagaiguin. Heargegilvovvudjin lea earenoamáš falástallansuorgi, mii maid dai váikkuha áimmahuššamis nana historjjálaš árbevieruid Arktisa álgoálbmogiid gaskkas.

NSR háliida danin vel eanet ángiruššat mánggabealat kultureallima, báikkálaš festiválaid ja eará doaimmaid sámi báikegottiin ovdamearkka dihte duodástit, suodjalit, hálddašit ja gaskkustit sámi kulturmuittuid. NSR áigu bargat láchččet ealli sámi kultureallima oktasaš báikkiin ja buolvvaid gaskasaš.

NSR háliida movttiidahttit sámi nuoraid ieža leat mielde ásaheames doaimmaid iežaset lagasbirrasis. Sámedikkis áigu NSR bargat sámi nuoraid friddjafoandda ovddas. Foanda galgá leat doarjjaortnet nuoraid váste gos sii álkes meannudeami bakte sáhttet ohat doarjaga iešguđetlágan kulturdoaluide, seamma málle mielde go Stáhta friddjafoanda nuoraide váste.

Girjjálašvuohta

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjeli ahte:

- rekruttet ođđa sámi girječálliid
- rekruttet eanet nuorra sámi girječálliid
- eanet sámi girječálliit ožžot vejolašvuođa ollesáigge bargat girjjálašvuođain
- sámi girjjálašvuohta gávdno buot girjerádjosiin, omd. sisaoastin movttidahttima bakte
- buvttaduvvo eanet sámeielat girjjálašvuohta mánáide ja nuoraide
- buvttaduvvojit eanet sámeielat jietnagirjjit
- vuoruhuvvo dutkat sámi girjjálašvuođa, dáikko bakte sámi álbmotmuitalusaid, mitalusaid, cukcasiid ja luohtedajahusaid.

Duodji

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjeli ahte:

- duodji dohkkehuvvo kulturguoddin ja dasa lámččet buori ovdánanvejolašvuođaid
- duodjemáhttu ja čehppodat oahpahuuvvo ođđa duojáriidda
- ásahuvvojit eanet bagadallivirggit duojs
- lámččojuvvojit buori eavttut dudjomii, omd. duodjebájit ja dávvirat.

Sámi musihkka, juoigan ja festiválat

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjeli ahte:

- dahkkivuoigatvuohta luođi ektui sihkkarastojuvvo
- eanet ángiruššat ovdánahttit ođđaáigasaš ja árbevirolaš sámi musihka ja luođi
- doarjjaortnet almmuhit sámi musihka ja ođđa musihkalaš ovdanbuktivugiide buoriduvvo
- sámi musihkkariidda lámččojuvvo stuorit vejolašvuohta gaskkustit sámi musihka ja luođi, sihke našunalalaččat ja riikkaidgaskaččat
- festiválat mat dál ožžot vuodđodoarjaga Sámedikkis nannejuvvojit
- smávit festiválat ja kulturdoalut ovdánahttojuvvojit
- eanet sámi dáiddárat ja artisttat servet riikkaidgaskaš álgoálbmotfestiválaide.

Teáhter, lávdedáidda ja visuála dáidda

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjeli ahte:

- ovdánahttojuvvo oahppofálaldat sámi teáhterbargiide
- Beaivváš Sámi Teáhter nannejuvvo gierdomátketeáhteriin mas lea riikkasaš ovddasvástádus
- huksejuvvo sierra sámi teáhtervisti Guovdageidnu
- Áarjelsaemien Teatere / Lullisámi Teáhter nannejuvvo
- ásahuvvojit sajadagat sámi mánáid- ja nuoraidteáhterii
- friddja teáhterjoavkkut ožžot doarjaga sámi teáhterbihtáid buvttadeapmái ja gierdomátkkiide
- friddja revyjoavkkut ožžot vejolašvuođa ovdánahttit sámeielat revy barggu
- sámi dáiddamusea huksejuvvo
- sámi dáidagii ásahuvvo luoikkahanortnet vai sáhtta luoikkahit sámi dáidagiid čájáhusaide sámi guovddážiin ja almmolaš visttiin
- Sámi dáiddaráđđi nannejuvvo
- ásahuvvo sierra sámi dáiddaoahppu.

Filbma ja multimediat

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjeli ahte:

- sámi mánáid-tv sáddejuvvo beaivválaččat
- buvttaduvvojit eanet sámegeielat filmmat
- rekruhtten filbmafágii nannejuvvo
- sihkkarastit sámi filmma ja TV buvttadanvejolašvuodaid
- sámi filmmaid juohkašupmi lasihuvvo márkanastima bakte ja go filmmat čájehuvvojit filbmafestiválain
- sámi filbma ja TV-programmat digitaliserejuvvojit
- filbma ja TV-buktagat láhččojuvvojit girjerádjosiidda ja sámi guovddážiidda
- filmmain, earenoamážit mánáide ja nuoraide berre dávjijbut molsut sámegeiela filbmaieala sadjái
- eanet sámegeielat multimediabuktagat nugomat spealut ja DVD buvttaduvvojit
- sámi filbmaguovddáš ášahuvvo.

Falástallan

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- oassálastin riikkaidgaskasaš falástallandoaluin, omd. Arctic Winter-Games, lasihuvvo
- stuorit oassi speallanruđain juhkkovuvvo sámi falástallanbargui, ja falástallanhállaid ja rusttegiid ásaheapmái sámi guovlluin
- ášahuvvojit sámi našunála ja guovlulaš rusttegat davviriikkalaš čuoigangilvvuid ja heargegilvovuodjima várás
- sámi falástallansurggiin, nugomat čuoigan, njoarostallan ja heargegilvovuodjin, leat buori ovdánanvejolašvuoddat.

4. DEARVVAŠVUOHTA JA FUOLAHEAPMI

NSR háliida sihkkarastit seammaárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvaldagaid mat heivehuvvojit sámi geavaheddjiid dárbbuide olles eallingearddis. Dát sáhtta leat sámi dálkkodeapmi, ja doarvái kultur- ja giellagelbbolašvuolta dearvvašvuodabargiin go deaivvadit sámi buhcciiguin ja sin oapmahaččaiguin. Bálvalusain mat fálluvvojit mánáide- ja nuoraide, galgá dat mii mánnái lea buoremus dat mii mearrida fálladaga. NSR oaivvilda ahte sámi dearvvašvuodabargiid ja fágaolbmuid rekruhtten lea dehálaš dearvvašvuodafálaldaga nannemis sámi geavaheddjiid ektui.

NSR áigu bargat dan badjelii ahte ášahuvvo sierra sámi dearvvašvuodadoaimmahat. Dearvvašvuodadoaimmahat sáhtta fátmastit ášahusaid mat juo lea ášahuvvon vuhtiiváldit sámiid dárbbuid, ovdamearkka dihte SANKS, spesialistadoavttirguovddáš Kárášjogas ja sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš. Sámi dearvvašvuodadoaimmahat dagaha buoret ovddalgihtii diđolašvuoda daid dearvvašvuodabálvalusain máid sápmelaččat dárbbasit, ja ovddida dihtomiela sámegeiela ja giellageavaheami birra, kultuvrra ja identitehta birra dearvvašvuodabálvalusas.

Dutkan ja statistihkka sámi dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid birra berre leat olámuttos ja vuodđun boahtevaš mearrádusain. Sámi servodagain váilot dieđut mat lea mearrádusaid vuodđun ja mat muđui adnojuvvojit áibbas diehttelassan. Eastadeaddji doaimmat mat galget ovddidit buorivuoda ja buozalmasvuodaid hehttema ja mielalaš dearvvašvuolta leat maddái dehálaččat eallás sámi servodagaide. NSR áigu bargat dan badjelii ahte guovddáš dásis mearriduvvojit rámmat dasa movt joksat ulbmila ahte sápmelaččaide dáhkidit seammaárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusa.

Sámi geavaheaddjiperspektiiva

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- ovdánahttojuvvo ollislaš ja dásseárvosaš dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalus sápmelaččaid várás.
- dáhkidit buot sámi geavaheddjiide ahte gávdnojit dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat sámegilli mat leat heivehuvvon geavaheddjiid dárbbuide ja sin kultuvrralaš duogáži
- sámi vuorasolbmui galgá leat vuoigatvuohta oázžut fuolahusa iežaset eavttuid mielde, mas sámegiella, sámi árvvut ja árbevirolaš sámi biebmui leat dehálaš oasis fuolahusfálaldagas
- psykalaš dearvvašvuoda sápmelaččaide berre nannejuvvo
- čuovvoleapmi oapmahaččaide maŋŋil iešoardima nannejuvvo
- bargu sámi dearvvašvuodabálvalusa fágaterminologiijain vuoruhuvvo
- telemedisiinnalaš fálaldat sámi guovlluin viiddiduvvo
- buohcceviesuin sihkkarastit dohkálaš dulkonbálvalusa ja sámegilli dieđuid sámi buhcciide
- sámi sielumorašteaddjibálvalus ásahuvvo buohcceviesuin mat dikšot sámi buhcciid
- sámi mánáid vuoigatvuođat galget sihkkarastojuvvot mánáidsuodjalusain deaivvadeami oktavuodas
- mánát ja nuorat geat veahkkeapparáhtas ožžot veahki vuostávdoid sámegilli ja kulturipmárdusain
- ovddasvástideaddji eiseválddit fuolahit ahte sámegiella ja kulturgelbbolašvuoda fievrividuvvo biebmoruovttuide ja mánáidsuodjalusásahusaide
- sámi mánáidáittardeaddji ásahuvvo
- PP-bálvalus sámi guovlluin oainnusindahkkojuvvo ja ahte sámegielat gelbbolašvuoda nannejuvvo bálvalusas
- ásahuvvo heahetelefovdna sámi mánáid ja nuoraid várás
- huksejuvvo veajuiduhtinfálaldat nuorra sápmelaččaide.

Gárreneastadeaddji bargu ja kriminálafuolahus

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- ovttrasáđiid suohkaniiguin lámččet eanet gárrenmirkkohis doaluid nuoraide
- juolluduvvojit eanet resursat gárrenmirkogeavaheami eastadanbargui
- kriminálafuolahus hábmejuvvo sámi olis.

Ovttasdoaiman dearvvašvuodabálvalusas

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- eanet sámegielat váldet dearvvašvuodaoahpu
- ásahuvvo dulka vuoddo- ja joatkkaoahpahas
- čielggadit vejolašvuoda ásaht sámi dearvvašvuodadoaimmahagaid.

5. ÁRVOHÁHKAN

NSR háliida movttidahttit priváhta vuolgaga mii lea molsašuddi ealáhus- ja servodateallima vuodđun. Árbevirolaččat leat mii sápmelaččat birgen luondduin, ja luondduvuodđuduvvon ealáhusat leat ain dehálaš oassin sámi guovlluid barggahusas ja árvoháhkamis. Ođđa siskkáldas struktuvra, ođđa máhttoásahusat ja muohkadeames valljodagaid sámi guovlluin sáhtta dagahit ahte ásahuvvojit earálágan ealáhusdoaimmat. NSR áigu bargat dan badjelii

ahte ásahuvvo sámi ođastanprográmma mas ulbmiliin lea movttiidahttit ealáhusođasteami ja nannet ođđa máhttovuodđuduvvon ealáhusaid ásaheami.

Okta sámi ealáhusovdáneami ulbmiliin lea sihkkarastit ahte árvoháhkkan nannejuvvo ja ahte ealáhusa kultuvrralaš ja servodatlaš bealit vuhtiiváldojuvvojit. NSR oaivvilda ahte árbevirolaš máhttu galgá dohkkehuvvot, ja ovttas dutkanvuodđuduvvon máhtuin leat resursahálddašeami vuodđun. Mii bargat oažžut luondduvalljodagaid hálddašeami eanet báikkálaš ja guovlulaš dássái, lagasvuoda- ja sorjavašvuodaaprinsihpa mielde.

NSR áigu bargat sihkkarastit vuodđoealáhusaid vuoigatvuodaid, ja ahte sámi riekteipmárdusat ja árbevierut vuhtiiváldojuvvojit ja šaddet oassin lágain ja hálddašeamis. NSR bargá dan badjelii ahte meahcástanealáhusa resursavuodđu ja meahcástedjjiid vuoigatvuodát nannejuvvojit gustovaš meahcástanlágain.

NSR áigu nannet ja ovdánahttit vuodđoealáhusaid eanandoalu, boazodoalu, guolásteami, meahcástanealáhusaid ja duoji, ja daid gaskkas buohtalasealáhusaid. Dán áigut dahkat go ovddidit árvalusaid guovddáš šiehtadallamiidda eanandoalus ja boazodoalus ja vuoruhemiid bakte Sámedikki ealáhusdoarjaga bakte, ja buohtalasealáhusaid árvoháhkkanprográmma bakte. NSR háliida bargat loktet doarjaga buktaga ovdáneapmái ja márkanastinbargui. Duodješiehtadus galgá leat guovddáš reaidun duodjeealáhusa ovdánahttimis ja nu ahte duojáriid vuoruheamit ja mielmearrideapmi deattuhuvvo. NSR háliida viidáset ovdánahttit ja nannet šiehtadusa.

NSR doarju ekologalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš ceavzilis boazodoalu mihttomeari. Sámedikki árvalusaid ja mearkkašumiid boazodoallošiehtadussii bakte áigut mii bargat dan badjelii ahte boazodoalu rámmaeavttut nannejuvvojit. NSR áigu maiddá čuovvolit ođđa boazodoallolága, ja joatkit bargat nannet boazodoalu siskkáldas iešmearrideami boahttevaš boazodoallolága ođasmahttima oktavuodas.

NSR bargá nannet árvoháhkama rittus go buori ja dohkálaš stivrema bakte hálddašit searvevuoda resurssaid, ja deattuhit báikkálaš hálddašeami. Mii áigut čuovvolit Riddoguolástanlávdegotti ja Sámi vuoigatvuodálávdegotti, ja áigut bargat sihkkarastit ahte sámiid vuoigatvuodát meararesurssaide dohkkehuvvo nu ahte šaddá olles riddoguovllu olbmuide ávkin.

Eanandoallu sámi guovlluin berre nannejuvvot ja NSR áigu boahhte válgaáigodaga čuovvolit Sámedikki eanandoalldiedáhusa. Mii áigut earret eará regionaliseret našunála eanandoallopoltihka vai sáhttit iskat ođđa modealla mii buorebut lea heivehuvvon sámi guovlluid hástalusaid ja luonddudilálašvuodaide.

Sámedikki ealáhusvuodđuduvvon doarjaortnet berre boahtit ávkin buot guovlluide gos sápmelaččat orrot. NSR bargá dan badjelii ahte Sámedikki doarjaortnegat leat ávkin sihke nisson- ja dievdo- ealáhusdoliide, álggaheddjiide ja fitnodeaiggiid. Dát lea hástalus danin go mánja vuodđoealáhusain leat measta aivve dievddut. Danin lea dehálaš ahte sohkaaldimensuvdna Sámedikki doarjaortnegiin vuhtiiváldojuvvo.

Guolásteapmi, boazodoallu ja eanandoallu

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- riddoguolástanlávdegotti evttohus mearriduvvo láhkan ja viiddiduvvo nu ahte guoská olles sámi ássanguvlui

- guollebiebmama ásaheami oktavuodas álggahuvvo areáladivat mii galgá leat ávkin suohkaniidda ja eará báikkálaš hálddašanásahusaide
- sihkkarastojuvvo ollislaš hálddašeapmi sámi guovlluid mearraresurssain vai sihkkarastá sámi kultuvrra resursavuoddu
- rekruhtten vuodđoealáhusaide sihkkarastojuvvo nuoraidbivdoeari, boazodoalus buolvvaidgaskkas doallosirdima bakte ja sihkkarastit ahte eanet nuorat álget eanandoallin
- ovttahttit mearrádusaid boazodoallogas ja plána- ja huksenlágas vai sihkkarastá boazodoalu váikkuhanvejolašvuoda servodatplánemis
- boazodoalu areálasuodjalus nannejuvvo
- olbmuid máhttu ja ipmárdus boazodoalu birra lasihuvvo
- Sámedikki rolla dáhkideames boazodoalu boahtteáiggi sihkkarastojuvvo ealáhuspolitihkalaš ja hálddašanlaš gažaldagaid oktavuodas
- eanandoallu bisuhuvvo ja nannejuvvo báikegottiin, juogo áidnaealáhussan dahje buohtalasat eará ealáhusaiguin
- sámi guohtunealáhusaid beroštumit vuhtiiváldojuvvojit boraspirehálddašeamis
- eanet deattuhit báikkálaš resurssaid geavaheami ja ávkkástallama, dákko bakte ángiruššan báikkálaš muohkadeami
- ekologalaš eanandoallu lasihuvvo.

Duodji, meahcástanealáhusat ja buohtalasealáhusat

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- duodješiehtadusa ovdánahttit reaidun duodjeealáhusa nannemis
- NSR áigu bargat buoridit duodjebuktagiid gávpejođu.
- meahcástanealáhusaid resursavuodđu ja meahcásteddjiid vuoigatvuodát nannejuvvojit relevánta meahcástanlágain main árbevirolaš resursahálddašeapmi lea vuodđun
- buohtalasealáhusat nannejuvvojit máškidis oassin sámi ealáhusheiveheamis
- sámiid vuoigatvuodát ja sámi geavaheapmi dohkkehuvvo suodjalanproseassaid oktavuodas
- muddemis mohtorjohtolaga meahcis berre dahkkot nu ahte dáhkida ahte sámi ealáhusdoaimmat sáhttet ovdánahttojuvvot ceavzilis vuogi mielde
- Sámedikki rolla nannejuvvo ealáhuspolitihkalaš ja hálddašanpolitihkalaš gažaldagaid oktavuodas.

Ođđa ealáhusat

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- láchčojuvvo eanet vuogádatlaš ja ealáhusaide heivehuvvon gealbudahtti fálaldat
- našunála ja guovlulaš mátkeealáhusáŋgiruššamiidda dáhkiduvvo čielga sámi sisdoallu
- kvalitehtabargu sámi mátkemeari ovdánahttin nannejuvvo
- sámi entreprenoragoddi sihkkarastojuvvo ja ovdánahttojuvvo viidáset
- ealáhusinnovašuvdna movttidahttojuvvo sámi innovašuvdnaprográmma bakte, earret eará sámi máhttovuodustuvvon ealáhusaid ovdánahttimis
- sámi sisdoallu dálá almmolaš kulturbargosajiid áŋgiruššamis vuhtiiváldojuvvo
- davviguovlluid ovdánahttima oktavuodas ovdánahttojuvvo máhttu, gelbbolašvuolta ja coacki álbmogis vai leat gergosat dustet dáid ođđa hástalusaid
- hástalusat rievdi ássanminstaris dustejuvvo ea.ea. ovdánahttit bargofálaldagaid nuoraide geain lea alla gelbbolašvuolta ja earenoamážiid láchččet nissonbargosajiid sámi guovlluin.

6. LUONDU JA BIRAS

Árbevirolaš ávkkástallan ja árbevirolaš biebmokultuvra lea nanus sámi guovlluin. Suddjemis ealli resurssaid ja daid šaddan- ja eallinguovlluid lea NSR'a biraspolitihka vuodđun. Mii galgat diehtit ahte biebmui máid mii ávkkástallat lea ráinnas ja ahte ii lea vahágiin min dearvvašvuhtii. NSR:i lea diehttelassan ahte ekologalaš bealli ja ceavzilis ovdáneami gáibádusat galget leat áibbas guovddázis boahttevaš politihkas go lea sáhka luonddu hálddašeamis. Ii makkárge ovdáneapmi sámi guovlluin galgga dagahit dán ovdii dahje bistevaččat vahágahttit dahje goaridit luondduvalljodagaid máid sápmelaččat dárbašit doaimmahit kultuvrraset ja árbevieruideaset.

Min hástalussan lea ahte guhtet guimmiidasamet čiekŋudit dihtomiela ahte min luonddugeavaheapmi sáhtá uhkidit iežamet kultuvrra luondduvuođu. Gižžu sámi vuoigatvuodaid ovddas luondduvalljodagaide ii galgá vuotot jus dat dagaha ahte luonddu šaddá gillát. Sámiid beroštumit galget vuhtiiváldojuvvot buotlágan láhka- ja plánabargguin. Álgoálbmogat eai galgga duvdojuvvo eret iežaset guovlluin huksemiid dihte main lea birasbillisteaddji váikkuhus, ovdamearkka dihte olju-, gása- ja minerálaroggamat ja čáhcefápmohuksema.

Ollu álgoálbmogat ellet birashástalusaiguin mat leat čadnojuvvo sin geafivuhtii, NSR dohkkeha ahte mii sámit eallit birashástalusaiguin čadnojuvvo min riggodahkii ja ahte dat geatnegahtá min. Mii áigut bargat dan badjelii ahte birasperspektiiva lea vuodđun šiehtadusain, nugomat ovttasbargošiehtadusain fylkkasuohkaniiguin ja ráđđádallamin guovddáš eiseválddiiguin.

Dálkkádat, biras ja energiija

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- Sámediggi galgá leat birasdoardna mas lea iežas CO₂-rehketdoallu
- biras ja dálkkádatgažaldagat galget doarvái bures vuhtiiváldojuvvot buot Sámedikki mearrádusain
- mii almmuhit dálkkádatrievdadusa váikkuhusaid riikkaidgaskasaš servodahkii
- sámi guovlluin dutkojuvvo eanet biras- ja dálkkádatgažaldagaid birra
- mii sápmelaččat galgat aktiivvalaččat mieđihit doaimmaid mat gáibidit areálameasamiid sámi guovlluin
- lea alimus dorvvolašvuhta oljo- ja gássadoaimma oktavuodas ja buorre gearggusvuhta áhpeguovlluin
- ekovuogádagat vákšojuvvojit dohkálaččat
- gáibiduvvojit biraslaš ja sosiála váikkuhusguorahallamat ealáhusdoaimmaid ektui
- ovdánahttojuvvojit bajitdási plánat bieggamillopárkkaid ektui sámi guovlluin
- birasberoštumit leat dehálaš vuodđun Finnmárkkuopmodaga strategijain
- álgoálbmotstandárda sihkkarastojuvvo ođđa doaimmaid ásaheami oktavuodas, nugomat minerálabohkamiin ja oljo- gásabuvttadeamis
- buorre ja rievttis dieđut juhkkuojuvvojit báikkiolbmuide gávdni birasmirkkuid birra
- doaimmahuvvo miellaávkkálaš bargu energiija geavaheami ektui.

Geavaheapmi ja suodjaleapmi

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- ekologalaš prinsihpat, báikkálaš árbevierut ja doloža rájes vierut leat vuodđun go luonddu geavahit
- nissoniid ja dievdduid luonddugeavaheapmi galgá sihkkarastojuvvot seamma

- dásis lágain
- o suodjalanbarggut galget váikkuhit nannet sámiid geavahanvugiid ja vuoigatvuođaid.

7. SERVODAT, GULAHALLAN JA VUOIGATVUOĐAT

NSR mihttomearrin lea bargat dohkkehit ahte sámiid vuoigatvuođaid leat vuodđun go vuhtiiváldá ja nanne sámi kultuvrra, giela ja servodateallima. Mis sámiin lea vuoigatvuohta eatnamiidda ja čáziide ja valljodagaide mat dahket min ávnnaslaš kulturvuođu. Mánge lága ja ortnega leat ásahuvvon sámi giela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima Norgga ovddideami ja ovdánahttima ovddas. Lea ain ollu dagakeahtá duohtandahkamis seammaárvosaš bálvalusaid sámiide. Hástalussan lea oažžut iešguđet ásahusaid maiddái olggobealde Sámedikki fápmuibidjat lágaid.

NSR háliida ahte sámi servodatovdánahttin dáhpáhuvvo bures doaibmi ja máhtolaš servodatoasálaččaiguin ja ovttaskas olbmuiiguin geat čađat servet sámi demokratiija huksemii. Okta min mihttomeriin lea ahte sápmelaččat galget iežaset organiseret iežaset eavttuid vuodul. Mii háliidit movttiidahttit sámi álbmoga govdadit searvat sámi servodaga huksemii. NSR áigu dáhkidit sámi ovddastumi buot heivvolaš oktavuodain.

NSR atná sámi vuorraset olbmuid riggodahkan geain lea alla ja mávssolaš gelbbolašvuohta sámi kultuvrra, árbevieruid ja servodatdilálašvuođaid birra. NSR háliida ahte galgá láchčojuvvot vejolažžan ahte vuorrasat ieža galget beassat árvalit movt sin doaibma ráđđeaddin áššiin mat leat dehálaččat sámi álbmogii galgá vuhtiiváldojuvvot sámedikki vuogádagas.

Dáhkideames ovddastumi ja gulahallama buot sámi joavkkuiguin lea dehálaš demokrátalaš árvu. NSR áigu bargat dan badjelii sihkkarastit nuortasápmelaččaid eavttuid ahte ásahuvvo lagas gulahallan Sámedikkiin dehálaš áššiid oktavuodas. Dát mearkkaša systemáhtalaš barggu sihkkarastit gulahallanhámi ja nannet nuortasámiid organisašuvdnabarggu vejolašvuođaid.

Barggus ovdánahttimis sámi mediaid lea sihke demokrátalaš ja giellapolitihkalaš bealli. Sámi álbmogis lea vuoigatvuohta sátn- ja diehtujuohkinfriddjavuhtii, ja vuoigatvuohta ovdánahttit iežaset, friddja ja sorjjasmeahtun mediaásahusaid. Stáhtas lea geatnegasvuohta láchččet vejolašvuođa sápmelaččaide ávkkástallat mediaid ja teknologijia reaidun duohtadahkamis sátnfriddjavuođa ja kulturovdáneami reaidun.

NSR áigu Sámedikkis leat láidesteadđjin suohkaniidda, fylkkasuohkaniidda ja stáhtii bisuheames ja nannemis ássama sámi gilážiin. NSR háliida ovdánahttit ovttasbargošiehtadusaid fylkkaiguin.

NSR atná báikkálaš, guovlulaš ja našunála sámi ásahusaid dehálaš sajádahkan gos sámi servodat ovdánahttojuvvo. Iešmearridanperspektiivvas lea dehálaš ahte álgoálbmogat ieža váldet ovddasvástádusa iežaset boahpteáiggis, muhto dan ii sáhte dahkat doarvái resurssaid, gelbbolašvuođa ja ovdánahttojuvvon ásahusaid haga iešguđet servodatsuorggis. Arkiivvat, girjerádjosat ja dávvirvuorkkát hálddašit oktasaš muittu sihkkarastimis, seailuheamis ja gaskusteamis dieđuid sámi dilálašvuođaid birra viidáset gieđahallama ja dutkama várás.

Iešguđet ládje dat sáhttet dagahit buori ja oadjebas referánsarámmaid positiivva sámi iešgova ovdánahttimis.

Sámi servodatovdáneapmi

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- Sámediggi olláshuhtá áigumuša leat áсахussan mii vásttolaččat ovddida sámiid iešmearridanvuoigatvuođa
- áсахuvvo geatnegahtti bušeahttašiehtadallamat gaskal Sámedikki ja ráđđehusa stáhtabušeahta proseassaid birra
- sámi servodat galgá oažžut govttolaš oasi badjebáhčagis ealáhuslaš resursaávkkestallamis sámi guovlluin
- vejolaš ođđa resursaávkkestallanvuoigat galget boahit buorin sámi servodahkii ja nannet báikkálaš, guovlulaš ja našunála ekonomii
- dálá lágat ja stáhtalaš doaibmajijut main ulbmiliin lea ovddidit sámegeiela, kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima čađahuvvojit geavatlaččat
- ráđđádallanortnet seailluhuvvo ja nannejuvvo duohta šiehtadallamiid kanálan
- sámiid vuoigatvuođat Romssas, Nordlánddas ja guovlluin gos lullisámit orrot dohkkehuvvojit
- láchčojuvvojit álbmotrievttálaš dohkálaš hálddašanortnegat sámi vuoigatvuođalávdegotti evttohusa ektui
- sámi riekteipmárdusat ja árbevierut vuhtiiváldojuvvojit norgga lágain ja hálddašeamis
- áimmahuššat ja suodjalit sámiid beroštumiid ja geavahanguovlluid norgga resursalágain.

Mediat ja gulahallan

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- sámi mánáide ja nuoraide láchčojuvvo buorre mediafálaldat heivehuvvon iešguđet ahkejoavkkuide, beaivválaš TV- ja radiosáddagiid, sámegeielat áigečállagiid ja govvaráidduid bakte
- sápmelaččat iešguđet mediaid bakte ožžot ođđasiid, digaštallan- ja magasiidnačállosiid mat govvidit sámi servodaga šládđjivuođa
- ráđjerasttildeaddji ovttasbargu mediaásahusaid gaskkas nanne sámiid searvevuođa ja servodatdigaštallama
- sámi preassadoarjja aktiivvalaččat geavahuvvo reaidun movttidahttit eanet geavahit sámegeiela, earenoamáziid lulli- ja julevsámegeielaid
- etihkkabargu sámi mediain nannejuvvo, omd. ea.ea. go doarju sierra sámi preassafágalaš lávdegotti ásaheami
- dárkkistit ahte priváhta mediaásahusat čuvvot konsešuvdnaeavttuid, vai ovdánahttojuvvo govdadis mediafálaldat sápmelaččaide maiddá sámegeilli
- movttidahtta eanet sámegeielagiid váldit journalistaoahpu.

Ealli báikkálaš servodaga

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- Sámedikki kulturviessopolitiikka ovdánahttojuvvo dainna áigumušain ahte áсахuvvojit ođđa, ja sihkkarastit doaimma dálá kultur- ja doaibmaviesuin
- oktasašfálaldat sihke norggabeale sámi guovlluin ja rájáid rastá buoriduvvo
- mobiilaoktavuohta ja govdafierpmádaga huksen sámi ássanguovlluin buoriduvvo
- láchčojuvvo vejolašvuohta áсахit eanet almmolaš bargosajiid sámi guovlluin
- kveanaid ja eará našunála minoritehtaid vejolašvuohta seailluhit ja ovdánahttit

kultuvrraset, gielaset ja iežaset servodateallima nannejuvvo.

Sámi ásausat

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- sámi ásausat nannejuvvojit gulahallamis ásausaiguin ja servodagain muđui
- Sámi Árkiiva ovdánahttojuvvo dieđalaš duođaštanguovddážiin
- sámi guovddážiidda láchččojuvvo vejolašvuohta sihkkarastit ja sealluhit priváhta árkiivvaid
- sámi girjerájusovttasbargu bálddalastojuvvo davviriikkalaš dásis
- sihkkarastit ja viiddidit sámi girjebusse ortnega
- Sámedikki dávvirvuorkká plána ja oassečielggadeapmi Romssa ja Davvi-Nordlándda guovlluide čuovvoluvvo ja ahte sámi dávvirvuorkkáin galgá leat guovddáš sajádat kultursuodjalanbarggus
- máhcahit sámi kulturártnaid fas Sápmai
- sámi dávvirvuorkkát ovdánahttojuvvojit kulturmuitosuodjaleami ja gaskkusteami gealboguovddážin
- Várdobáiki márkosámi guovddáš huksejuvvo
- ásahevvojit báikkálaš gelbbolašvuođaguovddážat mat galget duođaštit sámi kultuvrra- ja ealáhusdoaimma, nugomat luossabivddu eanus, mearraluossabivdu, meahcástanealáhus ja buohtalasealáhusat
- sámi giellaguovddážat nannejuvvojit
- sámi deaivvadanbáikkid nannejuvvojit, dainna mihttomeriin ahte dat dađistaga sáhttet ásahevvot sámi ásaussan.

8. OSKU JA EALLINOAINNU

Vuoijjalaš árvvut ja osku lea álot leamašan guovddážis min olbmuid árggabeaivválaš eallimis. NSR oaivvilda ahte dáid árvvuid lea dehálaš sealluhit, danin go dat leat oassin min servodaga vuodus. Oskkufriiddjavuohta lea olmmošvuoigatvuohta. Danin áiguge NSR deattuhit man dehálaš lea ahte servodat dohkkeha ja láchce vejolašvuođa sámi eallinoainnuid doaimmaheames. NSR mielas leage dehálaš ahte movttiidahttojuvvo dohkkehít ja gierdevašvuođain deaivvadit buot eallinoainnuid Sámis. NSR háliida jávkadit vealaheami mii deaivida daid olbmuid ektui geain lea eará osku ja eallinoaidnu.

Norgga girku doaimmahii stáhta dáruiduhttinpolitihka ja lea nu váikkuhan dasa ahte sámi giella, kultuvra ja árvvut leat jávkan. Norga girku lea ánuhan ándagassii dáid veahkaválddalašvuođaid ovddas, ja dát geatnegahtta girku čájehit dáhtu buhtadit dáid vahágiid. NSR vuordá danin ahte norgga girku bidjá mealgádit resurssaid sámi girkoeallimii.

NSR áigu bargat:

- oázžut almmuhuvvot eallinoainnu girjjálašvuođa sápmelaččaide ja sámegillii, earenoamážiid mánáide ja nuoraide
- doarjut almmuhit vuoijjalaš teavsttaid lohkkuojuvvon báddái, heivehuvvon čalmmehis, heajosčalmmat ja vuoras olbmuide
- heivehit sámi eallinoainnu árvvuid girkus
- nannet Sámi Girkoráđi ekonomalaš ja olmmošlaš resurssaiguin
- ásaheit rádjerasttildeaddji nuoraidbarggu mas eallinoaidnu lea vuodđun
- movttiidahttit rekrutttet eanet sápmelaččaid girkolaš virggiide

- movttiidahttit ovdánahttit teologiija sámi perspektiivvas
- nannet sámi giela ja sálbmaárbevieruid searvegottiin
- oažžut čielggaduvvot eará eallinoaidnofálaldagaid mánáide ja nuoraide sámegilli.

9. ÁLGOÁLBMOTOVTTASBARGU JA SOLIDARITEAHTA

Sámediggi galgá nannet bargguset davviriikkalaš, guovlulaš ja riikkaidgaskasaš ásahusain – ovdamearkadihti ON. Sámedikkis galgá leat njuolga ja guovtteguvlosaš ovttasbargu eará álgoálbmogiiguin ja sin ovddasteddjiiguin. Sámedikki ja Sámi parlamentáralaš ráđi bakte áigut mii ovdánahttit ovddasvásttolaš ovttasbarggu eará álgoálbmogiiguin máilmmis. NSR oaivvilda ahte Sámediggi galgá leat lihttohuksejeddji ja riidočoavdi min iežamet servodagas ja eará álbmogiid ektui.

ON váldochoahkin mearridii 2007 čakčamánu 13. beavvi álgoálbmotvuoigatvuođaid julggaštusa. Julggaštus guoská eanas máilmmi stáhtaid gaskavuođaide álgoálbmogiidda. Julggaštus mearrida unnimus dási ja julggašta earret eará álgoálbmogiid iešmearridanvuoigatvuođa.

NSR riikkaidgaskasaš barggu oalgguhus lea guovtti oasis. Vuosttaš leat dat ahte dávjá ipmirduvvo nu ahte sápmelaččat davviriikkain ellet mealgat buoret dilálašvuođain go eará álgoálbmogat eará guovlluin máilmmis, danin go sápmelaččat davviriikkain ellet oadjebas dilálašvuođas ja sáhttet vissis meari váikkuhit guovddáš eiseválddiid. Dát geatnegahtá min riikkaidgaskasaš solidaritehtabarggu ektui. Nuppi bealli ges lea ahte sápmelaččat, váikkuheames riikkaidgaskasaš proseassaid, sáhttet váikkuhit buoridit iežamet dili riikkaidgaskasaš lágaid ja konvenšuvnnaid bakte mat geatnegahttet Norgga. NSR áigu nannet sápmelaččaid oasálastima riikkaidgaskasaš bargguin organisašuvnna bakte, ovttas eará álgoálbmotparlameanttaiguin ja ovttasráđiid norgga ja davviriikkaid eiseválddiiguin.

Mii leat oktan álbmot, vaikko vel leatge goansta eastagat nugomat riikkaráját. Sápmelaččat ruoššabealde vásihit dávjá eará ja losit hástalusaid go máid sápmelaččat norggabeale dahket, ja danin lea dárbašlaš eanet bargat čohkket sápmelaččaid. Sápmelaččain davviriikkain lea vissis ovddasvástáduš juogadit vásáhusaid ja gelbbolašvuođa ruoššabeale sápmelaččaiguin. Dát guoská earenoamáziid politihkalaš gelbbolašvuhtii ja vásáhusaide ásahusaid ja politihkalaš orgánaid huksemis, ja gelbbolašvuohta riikkaidgaskasaš proseassaid, lágaid ja konvenšuvnnaid birra mat váikkuhit sápmelaččaid dilálašvuođaide. NSR ángiruššá maid dai nannet oktavuodaid sápmelaččaid gaskkas buot njealji riikkain, ja dan sáhtá earret eará dahkat konkrehta ovttasbarggu ja olbmuidgaskasaš oktavuodaid bakte.

Riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikkis áigu NSR bargat dan badjelii ahte:

- ON julggaštus álgoálbmotvuoigatvuođaid birra ja eará riikkaidgaskasaš instrumeanttat sisafievrriduvvojit norgga lágaid
- davviriikkat dohkkehit Davviriikkaid Sámekonvenšuvdna
- viidáset ovdánahttit Sámi Parlamentáralaš Ráđi
- bargojuvvo ásahit oktasaš sámi parlameantta
- ovttasbargu sápmelaččaid gaskkas buot njealji riikkain ovdánahttojuvvo ja nannejuvvo
- sámeráđđi nannejuvvo oktasašorganisašuvdnan ja NGO:n lassi doarjjajuolludemiid

bakte

- sápmelaččain buot njealji riikkain galgá leat gelbbolašvuohta ja máhttu riikkaidgaskasaš lágaid ja konvenšuvnnaid birra mat njuolga váikkuhit sin eallinvuođu ja ealáhusdoaimma
- sámit, oktan álbmogiin, dohkálaččat besset searvat riikkaidgaskasaš proseassaide mat váikkuhit álgoálbmogiid dili
- sámit ruoššabeale Sámis sáhttet ásahit sámedipolitiikalaš ovttadaga mii lea seammaárvosaš go sámedikkiit davviriikkain
- gaskavuodát ja ovttasbargu Barentsguovllu álgoálbmogiid gaskkas nannejuvvo dálá veahkkeneavvuid bakte
- álgoálbmogiidda dáhkiduvvo bistevaš sadji Barents-ráđđái
- sápmelaččaid rolla arktalaš ovttasbarggus nannejuvvo
- álgoálbmotparlameanttat ožžot ovddastumi ON bistevaš álgoálbmotforumii ásahuvvo sierra bargojoavku álgoálbmogiid várás ođastuvvon Davvi dimenšuvdnii mii lea guimmešvuohtan gaskal EO, Islánda, Norgga ja Ruošša. Sámeprotokolla (protokolla 3) Suoma ja Ruota searvansoahpamušas eurohpalaš uniovdnii, árvvoštallojuvvo sisafievrriduvvot EEO-šiehtadussii nu movt sámi vuoigatvuođalávdegoddi II lea evttohan.